

УДК 343.13

ВАГІТНІСТЬ ЗАСУДЖЕНОЇ АБО НАЯВНІСТЬ У НЕЇ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ЯК ПІДСТАВА ВІДСТРОЧКИ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

PREGNANCY OF CONVICT OR PRESENCE OF HER YOUNG CHILD AS BASIS FOR POSTPONEMENT OF EXECUTION OF VERDICT: PRACTICE OF APPLICATION

Чернієнко А.О.,
аспірант

Національної академії прокуратури України

У статті проаналізовані наукові праці, норми законодавства, а також судові рішення, що стосуються вагітності засудженої або наявності в неї малолітньої дитини як підстави відстрочки виконання вироку. Визначено основні ознаки, а також своє бачення сутності даної підстави.

Ключові слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, відстрочка виконання вироку, вагітність засудженої, малолітня дитина.

В статье проанализированы научные работы, нормы законодательства, а также судебные решения, которые относятся к беременности осужденной или наличия у неё малолетнего ребёнка как основания отсрочки исполнения приговора. Установлены основные элементы, а также свое понимание сущности данного основания.

Ключевые слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, відстрочка виконання приговора, вагітність осужденной, малолетний ребёнок.

The article analyzes scientific work, rules of law and adjudications that apply to pregnancy of convict or presence of her young child as basis for postponement of execution of verdict. Installed its basic elements and own understanding of essence of this reason.

Key words: criminal process, enforcement of court decisions, postponement of execution of verdict, pregnancy of convict, young child.

Актуальність теми. Конституція України в ст. 51 наголошує на тому, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [1]. В п. 4 ч. 2 ст. 1 Сімейного кодексу України [2] вказано, регулювання сімейних відносин здійснюється з метою забезпечення кожній дитині сімейного виховання, можливості духовного та фізичного розвитку. Тобто нашим законодавцем усвідомлено, виховання дитини в сім'ї є загальнолюдською цінністю, що, в свою чергу, потребує найрізноманітніших засобів реалізації в практичному житті.

Одним із таких засобів у кримінальному процесі є закріплення в п. 2 ч. 1 ст. 536 Кримінального про-

цесуального кодексу України (далі КПК України) [3] інституту відстрочки виконання вироку у разі «вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини». Проте наголосимо, існування даного правового інституту викликає багато питань щодо умов застосування, які потребують вирішення.

Підстава відстрочки виконання вироку за п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України певною мірою досліджувалася такими вченими : Ю.М. Белозеровим, В.М. Бібіло, Э.Ф. Куцовой, С.А. Матвієнком, В.В. Ніколюком, Д.В. Тулянським, та ін. Разом із тим не можна не відзначити, що отримані в різні роки наукові дані з даної тематики носять фрагментарний характер.

Метою цієї статті є дослідження та розкриття сутності такої підстави відстрочки виконання вироку, як «вагітність засудженої або наявність у неї малолітньої дитини».

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах, коли відбувається реформування кримінального процесуального законодавства України, особливого значення набуває інститут відстрочки виконання вироку, оскільки він спрямований на поліпшення таких соціальних явищ як «материнство» та «дитинство». Однак при цьому важливо, щоб його реалізація здійснювалася у точній відповідності до національного законодавства, міжнародних норм і стандартів. Зокрема вказані положення закріплені в: 1) ст. ст. 24, 51 Конституції України [1]; 2) ч. 1 ст. 155 Сімейного кодексу України [2]; 3) ч. 2 ст. 25 Загальної Декларації прав людини [4]; 4) ст. ст. 11, 14 Закону України «Про охорону дитинства» [5]; 5) принципи 2, 4, 6 Декларації прав дитини [6]; 6) ст. 9 Конвенції про права дитини [7]; 7) ст. ст. 23, 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [8]; 8) ст. 10, 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [9]; 9) ст. 4 Конвенції про контакт з дітьми [10]; 10) ст. 6 Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом [11]; 11) ч. 1 ст. 11 Європейської конвенції про усиновлення дітей [12].

Розкриваючи сутність даної підстави, одразу зазначимо, що ми повністю приєднуємося до тих вчених, які однією з умов застосування відстрочки виконання вироку у разі вагітності засудженої або наявності в неї малолітньої дитини визнають характеристику засудженої жінки [13, с. 17]. З цього приводу слушні думки висловлювали Ю.М. Белозеров та В.В. Ніколюк [14, с. 45] з приводу того, що судом повинні бути враховані такі обставини, як: «чи є засуджена матір'ю-годувальницею, як вона ставиться до виховання малолітньої дитини, чи є умови для необхідного нагляду за малолітніми дітьми в разі направлення засудженої для відбування покарання, можливість здійснення засудженої в період відстрочки нового злочину».

На нашу думку, дійсно, приведення вироку до виконання відносно засудженої вагітної жінки може вплинути на сприятливість проходження вагітності, а виконання покарання стосовно жінки, яка вже має малолітніх дітей, може призвести до порушення процесу виховання дитини [15, с. 73]. Адаже в такому випадку значних обмежень у реалізації своїх прав і свобод зазнають діти, які не мають жодного відношення до кримінального правопорушення, яке вчинено їхніми батьками [16, с. 33]. Проте, якщо засуджена особа характеризується негативно, не створює сприятливих умов для розвитку дитини та зневажливо ставиться до своїх материнських обов'язків, застосування відстрочки виконання вироку в такому випадку є недоцільним. Пов'язано це з тим, що реалізація даного правового інституту в разі вагітності засудженої або наявності в неї малолітньої дитини відбувається й для виконання обов'язку батьків щодо забезпечення належних умов життя своїм дітям

[17, с. 24; 18, с. 153]. Тобто, застосовуючи відстрочку виконання вироку у разі вагітності засудженої або наявності в неї малолітньої дитини, потрібно впевнитись у тому, що таке відкладання початку виконання вироку піде на користь дитині в першу чергу.

Для з'ясування позицій практиків із цього приводу проаналізуємо наявні рішення суду з даної категорії питань.

Так, наприклад, ухвалою Ковпаківського районного суду м. Суми від 19.04.2013 [19] задоволено клопотання засудженої про відстрочку виконання вироку, яке обґрунтовується наявністю в неї малолітньої дитини, якій виповнився лише рік. Суд, ухвалюючи своє рішення, врахував такі обставини: 1) позицію прокура, який не заперечував проти задоволення даного клопотання; 2) перебування засудженої у шлюбі (копія свідоцтва про шлюб); 3) наявність малолітньої дитини у засудженої (копія свідоцтва про народження дитини); 4) злочин, який вчинила засуджена, не є особливо тяжким. Тотожний механізм вирішення клопотань даної категорії вбачається й в рішеннях Деснянського районного суду м. Чернігова від 11.06.2014 [20], Октябрського районного суду м. Полтави від 04.10.2013 [21], Ковпаківського районного суду м. Суми від 04.07.2013 [22].

Зауважимо, що вказаними судами не враховані вимоги багатьох міжнародно-правових документів, які наголошують на тому, що дитині повинні бути надані сприятливі умови як матеріального, так і нематеріального характеру для її життя та розвитку. Адаже, як нами вже було зазначено, відстрочка виконання вироку з даної підстави надається для створення належних умов існування дитини, а ігнорування таких положень може призвести до негативних наслідків для неї.

Як позитивний приклад врахування того, чи піде на користь дитині застосування до засудженої відстрочки виконання вироку, відзначимо рішення колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Хмельницького області від 28.05.2015 [23], яким залишено без задоволення апеляційну скаргу засудженої, яка просила скасувати ухвалу суду першої інстанції та постановити нову, якою задовольнити її клопотання про відстрочку виконання вироку суду. Вказувала, що її новонароджена дитина потребує постійного догляду та лікування, а інших родичів, які б могли нею опікуватись, у неї немає. Відмовляючи в задоволенні клопотання засудженої про відстрочку виконання вироку, суд керувався тим, засуджена підозрюється ще у двох умисних корисливих злочинах, вчинених після набрання вироком законної сили і в період відстрочки його виконання на час вагітності, що свідчить про її небажання стати на шлях виправлення та про ризики продовження нею протиправної діяльності. Крім того, задоволення клопотання, з урахуванням негативної характеристики засудженої, а також її подальших злочинних діянь свідчить про небажання здійснювати свої материнські обов'язки, що також виключає можливість застосування даної правової норми.

Крім цього, в судовій практиці виникають випадки, коли засуджена особа, перебуваючи у стані вагітності, звертається до суду з клопотанням про відстрочку виконання вироку суду на час її вагітності та до досягнення дитиною трьохрічного віку. Мова йде про рішення Новобузького районного суду Миколаївської області від 15.04.2013 [24], який частково задовольнив клопотання про відстрочку виконання вироку. На його думку, клопотання засудженої підлягає лише частковому задоволенню, оскільки остання є вагітною, але не має малолітньої дитини, тому прохання засудженої в частині відстрочки виконання вироку суду до досягнення дитиною трьохрічного віку є безпідставним.

Однак вважаємо, що таке рішення дає підстави стверджувати про необхідність зміни конструкції п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України, оскільки її побудова не є логічною. Дана норма містить розділовий сполучник «або» між двома підставами: «вагітність засудженої», «наявність в неї малолітніх дітей». Проте є очевидним, якщо засуджена особа перебуває у стані вагітності та звертається до суду з клопотанням про відстрочку виконання вироку на час вагітності, то у разі успішного проходження положів їй потрібно автоматично продовжувати відстрочку виконання вироку до досягнення дитиною трьох років.

На підтвердження даної позиції відмітимо рішення колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Київської області від 23.06.2014 [25]. Засуджена звернулася до апеляційного суду Київської області із письмовою заявою, в якій просила відстрочити виконання вироку суду, у відповідності з положеннями ст. 536 КПК України, до виповнення дитині трирічного віку, оскільки вона вагітна і чекала народження дитини. Ухвалою апеляційного суду Київської області заяву засудженої задоволено частково, виконання вироку апеляційного суду Київської області року відстрочено на час її

вагітності. Пізніше, засуджена повторно звернулася до апеляційного суду Київської області із письмовою заявою, в якій просить відстрочити виконання вироку суду до виповнення дитині трирічного віку. Суд, приймаючи рішення про задоволення клопотання, врахував такі обставини: 1) вчинені злочини не є тяжкими; 2) засуджена вже народила дитину, що підтверджується копією свідоцтва про народження дитини; 3) у побуті характеризується позитивно.

На підставі цього пропонуємо викласти п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України в такій редакції: «... на час вагітності та/або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким».

Висновки. Існування широкого спектру нормативно-правових актів міжнародного та національного масштабів, які стосуються гарантій, прав і свобод дітей, вказує на застарілість сучасної моделі відстрочки виконання вироку в разі вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини. Про це свідчить й існуюча практика застосування відстрочки виконання вироку за п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України, адже вже сьогодні виникає багато моментів, які на законодавчому рівні нашої держави не врегульовані, але потребують цього. При вирішенні питання щодо надання засудженій відстрочки виконання вироку, необхідно враховувати: 1) характеристики засудженої; 2) можливість надання сприятливих умов як матеріального, так і нематеріального характеру для життя та розвитку дитини; 3) бажання засудженої виправитися та здійснювати свої материнські обов'язки. Крім того, вважаємо за необхідне викласти п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України у такій редакції: «вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини – на час вагітності та/або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 липня 1996 року № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до докум. : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до докум. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Всеобщая декларация прав человека, принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2011 р. № 240 –III. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
6. Декларация прав ребенка, принята Резолюцией № 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
7. Конвенция про права дитини, прийнята 20 листопада 1989 року 44-ю сесією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
10. Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192) (укр/рос), прийнята 15.05.2003 № ETSN192 Радою Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_659.
11. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (ETS № 85) (укр/рос), прийнята 15.10.1975 № ETS85 Радою Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_568.
12. Європейська конвенція про усиновлення дітей, прийнята 27.11.2008 Радою Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a17.

13. Куцова Э.Ф. Исполнение приговора / Э.Ф. Куцова; МГУ им. М.В. Ломоносова, юрид. фак. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1960. – 49 с.
14. Белозеров Ю.Н., Николук В.В. Исполнение приговора в Советском уголовном процессе : Учебное пособие / Ю.Н. Белозеров, В.В. Николук ; Академия МВД СССР. Московский филиал юридического заочного обучения. – М. : Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1984. – 66 с.
15. Матвиенко Е.А., Бибило В.Н. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора. – Минск, 1982. – 206 с.
16. Кудин Ф.М. Предмет уголовно-процессуального права и охранительная функция. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 57. Применение норм процессуального права. – Свердловск: Свердловский юридический институт, 1977. – 158 с.
17. Абдуллин Э.М. Замена наказания в уголовном праве России (юридическая природа, виды, характеристика): автореф. дис. на стипенд. науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право / Э.М. Абдуллин. – Казань, 2008. – 26 с.
18. Тулянский Д.В. Стадия исполнения приговора в уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Д.В. Тулянский – Москва, 2005. – 245 с.
19. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 19.04.2013. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30826198>.
20. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігів від 11.06.2014. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу до докум. : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39160194>.
21. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтава від 04.10.2013. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу до докум. : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33925901>.
22. Ухвала Ковпаківського районного суду м. Суми від 04.07.2013. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу до докум. : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31604633>.
23. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Хмельницького області від 28.05.2015. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44993599>.
24. Ухвала Новобузького районного суду Миколаївської області від 15.04.2013. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35818277>.
25. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Київської області від 23.06.2014. – [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Єдиного державного реєстру судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39368530>.